

**МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ
У ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЯСМІНА КАДРА «ЧИМ ДЕНЬ ЗАВДЯЧУЄ НОЧІ»)**

Досліджуються основні види порівнянь, які використовуються у художньому дискурсі. Характеризуються шляхи використання автором стилістичного прийому порівняння для характеристики зовнішності героїв, дій, процесів, явищ природи тощо. Описано лексико-граматичні моделі порівняння. З точки зору семантики порівняння у художньому дискурсі можна поділити на такі групи: які виражають фізичні, інтелектуальні та емоційні характеристики. Об'єктом порівнянь можуть виступати будь-які явища дійсності. Найчастіше порівнюються люди, їх зовнішність, характери, здібності з тваринами, рослинами, предметами, явищами природи. Виявлено, що важливими у порівнянні є не самі компоненти, а ті асоціації, які виникають у результаті мовного порівняння. Проаналізовано інтерактивні можливості порівняння: вплив на адресата тексту, управління його комунікативно-пізнавальною діяльністю відповідно до задуму автора. Доведено, що порівняння допомагають розкрити багатство асоціативних відтінків художнього мовлення, оскільки є механізмом вербалізації психоемоційного стану героїв.

Ключові слова: троп, порівняння, асоціація, характеристика, лексико-граматичні моделі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Порівняння є одним з найважливіших образотворчих засобів мови. Воно широко застосовується в художній літературі для розкриття характеристики дійових осіб, їх почуттів та вчинків. Використання порівнянь – це одна з найхарактерніших ознак високої майстерності автора, адже таким чином письменник передає своє світобачення, свій внутрішній світ.

Лінгвістична проблема порівняння складна внаслідок багатоаспектності. Порівняння функціонує як елемент, що бере участь у вираженні змісту, який автор вкладає в текст (для експресивності конструкції). Крім того, порівняння – це мовне явище, соціально та психолінгвістично значуще в плані реалізації мовцем його комунікативних намірів. Тому дослідження особливостей використання порівняння в дискурсі дозволяє розглянути питання про його інтерактивні можливості: вплив на адресата тексту, управління його комунікативно-пізнавальною діяльністю відповідно до задуму автора.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Порівняння належать до класичних тропів, що стали предметом дослідження багатьох учених (О. Воробйова, Е. Ебуаян, Ж. Коен, Л. Мацько, К. Моне, Ф. Моро, Ж. Робрійє, І. Смуцинська та ін.) [2–3; 5–6]. Порівняння є невід'ємною складовою для змалювання художнього образу персонажів, розкриття їхнього внутрішнього світу, при виділенні особливих рис характеру героя твору, його мови, вдачі і, звичайно, в описах природи.

Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених аналізу та інтерпретації порівняння як стилістичної фігури, проблематика семантико-граматичних моделей порівнянь у французькому художньому дискурсі ще потребує детального вивчення. Зокрема, мовні засоби вираження порівнянь на матеріалі роману Ясмін Кадра “Ce que le jour doit à la nuit” («Чим день завдячує ночі»; інша версія перекладу – «Це як день посеред ночі») ще не були предметом спеціального вивчення, що зумовлює *актуальність* цієї наукової розвідки.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні семантичних і структурних засад формування порівнянь. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) з'ясувати особливості функціонування порівнянь у художньому дискурсі; 2) дослідити семантичну структуру та мовні засоби вираження порівнянь у французькому мовленні; 3) визначити, які різновиди порівнянь використовують для описів та створення характеристик.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Усі порівняння мають чітку структуру. Традиційно виділяють порівнюваний предмет і предмет, з яким порівнюють. Відібрані для порівняння якості об'єкта порівняння формують ознаку або основу порівняння. Ознака може визначатися за кольором, формою, розміром, запахом, відчуттям, якістю, властивістю, рухом, процесом, дією тощо. Якраз семантика ознаки і виступає джерелом найрізноманітніших чуттєво-образних уявлень.

Порівняння – це тропейні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших [1, 359]. Порівняння володіє особливою семантичною і логічною структурою, яка зумовлена його компаративним значенням. З лінгвістичного погляду порівняння являє собою складну єдність значущих елементів, їх особливу організацію, тобто модель або структуру, сутність якої визначається взаємовідношенням її складових.

Порівняння – це літературний прийом, що допомагає розкрити образ героя чи описати природу, обстановку, місце дії з метою створення художнього образу. Найчастіше для зіставлення двох об'єктів (суб'єктів) використовуються такі сполучники порівняння: *comme; semblable à; pareil à; tel; tel que; paraître; sembler; ressembler à; avoir l'air; prendre l'allure; faire penser à; on dirait que; de même que; ainsi que* тощо: *De temps à autre, elle disparaissait derrière les ombres qui se contorsionnaient autour d'elle puis réapparaissait dans toute sa majesté, telle une nymphe sortant du lac* (4, р. 220).

Стиль роману Ясмїна Кадра багатий на порівняння, які передають почуття головних героїв, викликають різні емоції, образно змальовують дійсність. Завдяки цьому стиль письменника є вишуканим та емоційним.

Автор використовує безліч порівнянь для передачі глибини розпачу персонажа: *Ses yeux chassieux et bouffis se voilèrent de je ne sais quoi et sa face se froissa comme un vieux papier d'emballage entre les mains d'un chiffonnier* (р. 103). Ще більшої експресії вираження психофізіологічного стану героя досягає письменник шляхом накладання образів душевного болю і фізичного страждання, використовуючи заперечне порівняння: *Ce n'était pas un cri... à peine un gargouillis suspendu entre l'exclamation atone et le sanglot ...* (р. 103).

У романі використано багато порівнянь з негативним значенням, оскільки події, що описуються тут, є досить сумними. Письменник поєднує переживання основного персонажа твору араба Йонаса (Younes/Jonas) про своє життя і долю своєї країни (Алжиру), в якій іде війна. Крім того, автор наголошує на проблемі протистоянь європейського суспільства з арабами. Їх часто зневажають, принижують за приналежність до іншої національності та віри: *Les Arabes, c'est comme les poulpes; il faut les battre pour les détendre* (р. 155). У результаті такого зіставлення зображуване конкретизується, стає більш виразним. Не завжди аналогії, що проводяться між двома предметами, явищами, особами, бувають передбачуваними і реальними.

Базовими компонентами роману є почуття дружби та кохання, сімейні цінності, почуття відповідальності, гордості за свою батьківщину: – *L'Algérie me colle à la peau, avouet-il. Des fois, elle me ronge comme une tunique de Nessus, des fois elle m'embaume comme un parfum délicat* (р. 426). Це слова людини, яка змушена була залишити рідну країну, подорожувала по цілому світу, але ніяк не змогла забути її, спогади юності. Адже для нього важливі почуття патріотизму, переживання за долю Вітчизни.

З точки зору семантики порівняння у художньому дискурсі можна поділити на такі групи: порівняння, які виражають фізичні характеристики: *Il y avait Batoul, maigre et brune comme un clou de girofle* (р. 38); *La main tremblante, il but en déglutissant; les gorgées crissaient dans la gorge telle une poulie* (р. 260); порівняння, які виражають інтелектуальні характеристики; порівняння, які виражають емоційні характеристики: *J'étais choqué, troublé comme au sortir d'un sommeil artificiel* (р. 137). Класифікація порівнянь за семантичними

критеріями виявляє індивідуальний стиль. Вибір компонентів порівняння диктується тематикою, а також є результатом авторського бачення світу.

Образне мислення неможливе без асоціативного, тому в процесі уподібнення двох предметів між ними встановлюються асоціативно-сміслові зв'язки. Образність виявляється у передачі загального поняття через словесний образ, що є емоційним сприйняттям дійсності.

Об'єктом порівнянь можуть виступати будь-які явища. Найчастіше порівнюються люди, їх зовнішність, характери, здібності, з тваринами: *Il me balançait la serviette à la figure, se frappa la poitrine avec ses poings à la manière des gorilles [...]* (p. 178), рослинами: *Tu es rouge comme une pivoine, me taquina Jean-Christophe* (p. 178), предметами: *Réglé comme une horloge, il était debout aux aurores [...]* (p. 204), явищами природи: *Les masques tombaient comme les feuilles des arbres et les amours se découvraient une frilosité embêtante* (p. 207).

У романі зустрічаються також порівняння, що передають фізичний та емоційний стан персонажів: *L'odeur insoutenable du carburant et les virages serrés finirent par me terrasser ; je m'assoupis, le ventre retourné et la tête ronde comme un ballon de baudruche* (p. 25); *Jambe-de-bois avait subitement perdu l'usage de la parole ; sa bouche clapotait dans le vide comme la gueule d'un poisson hors de l'eau* (p. 52).

Серед об'єктів порівнянь часто виступають люди, побутові речі (одяг): *Son maillot blanc collait à son corps bronzé comme une seconde peau...* (p. 177), абстрактні поняття тощо: *Le malheur qui nous frappe ne prémédite pas son coup. Comme la foudre il nous tombe dessus, comme la foudre il se retire, sans s'attarder sur les drames qu'il nous inflige et sans les soupçonner* (p. 140). У цьому реченні за допомогою метафоричного порівняння зображено внутрішній стан людини.

Особлива своєрідність майстра слова відчувається у змалюванні пейзажів: *Le ciel broyait du noir à ne savoir comment s'en sortir, les nuages cuivrés comme autant d'humeurs massacrantes* (p. 71).

Для літературознавчого підходу до вивчення порівняння характерною є теза про тісний його зв'язок із метафорою та іншими тропами. У лінгвістиці важливою є диференціація порівняння як об'єкта лексикології, синтаксису та стилістики. Стилістичне порівняння включає в себе елементи, що належать до різних областей. Воно проводить аналогію між цими двома реальностями від спільної характеристики, яка є імпліцитною. Стилістична роль порівняння полягає у виділенні якоїсь особливості предмета чи явища.

У дослідженнях із синтаксису переважає думка, що семантика порівняння може передаватися різними конструкціями, неоднорідними за складом і синтаксичною функцією.

На основі дослідження виявлено, що порівняння у романі мають такі граматичні моделі:

1) **N + comme + N (N V comme N):** *[...] un soleil grand comme une citrouille* (p. 101); *Mon oncle veillait sur moi comme sur la prune de ses yeux* (p. 97);

2) **N + V + comme + si + N + V:** *Brusquement, l'inconnue nous regarda, nous tétanisant tous les trois comme si elle venait de nous surprendre la main dans le sac* (p. 222);

3) **N + aussi + Adj. + que + N:** *Moulée dans une robe lactescente, les cheveux noirs ramassés en chignon, le sourire aussi léger qu'une volute de fumée [...]* (p. 220);

4) **N + V + pareil + à + N:** *Les rayons du soleil tombaient droit, pareils à une coulée de plomb* (p. 176);

5) **N + avoir + l'air de + V + N:** *Moulé dans son pantalon d'équitation, [...], il avait l'air de conquérir le monde à chaque pas* (p. 323);

6) **N + V + tel + N:** *Les tremblements s'étendaient jusqu'à ses joues et tout son visage semblait s'effriter tel un morceau de craie* (p. 245);

7) **безсполучникове порівняння** (порівняння, що розкривається у наступному реченні): *J'emploie des Arabes depuis des générations, et je sais ce que c'est. C'est tous des serpents ...* (p. 322);

8) **заперечні порівняння**: *Ce n'était pas encore un baiser, à peine un attouchement, furtif, vigilant...* (р. 186).

Варто зазначити, що найбільшу частотність у порівняннях має сполучник *comme*.

Крім того, за допомогою аналізу об'єктів порівняння виявлено, що один предмет може інтерпретуватися через інший на основі певної спільної властивості як предмета (суб'єкта), так і об'єкта порівняння. Це свідчить про те, що важливими у порівнянні є не самі компоненти, а ті асоціації, які виникають у результаті мовного порівняння. У більшості випадків у цих асоціаціях може бути завуальована ознака порівняння.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізований матеріал роману Я. Кадра дає можливість зробити висновок, що автор часто використовує порівняння, щоб вплинути на емоційний стан адресата. За допомогою порівняння відбувається уточнення фізичних параметрів об'єктів дійсності, характеристика зовнішності людини, визначення її почуттів та станів, узагальнення її соціальної оцінки, виявлення основних форм поведінки людини. Порівняння допомагають розкрити багатство асоціативних відтінків художнього мовлення, посилюють його емоційне та оцінне забарвлення, вказують на домінуючі ознаки авторського стилю.

Отримані результати дослідження можна використати для подальшої наукової розробки проблематики порівняльних конструкцій як ефективного засобу вираження художніх текстів.

Джерела та література

1. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
2. Moreau F. *L'image littéraire* / François. Moreau. – Paris : Société d'édition d'enseignement supérieur, 1982. – 128 p.
3. Cohen J. *La comparaison poétique : Essai de systématique* / Jean Cohen // *Langages*: Didier Larousse. – 1968. – V. 12. – P. 43–51.
4. Khadra Y. *Ce que le jour doit à la nuit* / Yasmina Khadra. – Paris : Éditions Julliard, 2008. – 441 p.
5. Monnet C. *La comparaison en amont ou en aval de la métaphore* / Christiane Monnet // *Faits de langues*. – 1995. – Volume 3, Numéro 5. – P. 201–208.
6. Heboyan E. *La Figure de la Comparaison* / Esther Heboyan // *Artois Presses Université*, coll. "Langues et civilisations étrangères". – Mars., 2010. – 140 p.
7. *La comparaison, une virtualité fictionnelle* [Ressource électronique]. – Le régime d'accès : <http://www.mshm.fr/diffusions/rusca/rusca-langueslitteratures/Colloque-2007-Figure-et-figuration/Resumes-Abstracts/La-figurationde-la-comparaison>.
8. Robrieux J.-J. *Les figures de style et de rhétorique* / Jean-Jacques Robrieux. – Paris : Dunod, 2004. – 135 p.
9. Smouchtchynska I. *Stylistique des figures: les tropes* / Irina Smouchtchynska ; Univ. nat. Taras Chevtchenko de Kiev. – Kiev : Logos, 2010. – 311 p.

References

1. Matsko, Liubov. 2003. *Stylistyka Ukrainiskoi Movy*. Kyiv: Vyshcha shkola.
2. Moreau, François. 1982. *L'image Littéraire*. Paris: Société D'édition D'enseignement Supérieur.
3. Cohen, Jean. 1968. "La Comparaison Poétique: Essai de Systématique". *Langages: Didier Larousse* 12: 43–51.
4. Khadra, Yasmina. 2008. *Ce que le Jour Doit à la Nuit*. Paris: Éditions Julliard.
5. Monnet, Christiane. 1995. "La Comparaison en Amont ou en Aval de la Métaphore". *Faits de Langues* 3 (5): 201–208.
6. Heboyan, Esther. 2010. "La Figure de la Comparaison". *Artois Presses Université*, coll. "Langues et Civilisations Étrangères".
7. *La Comparaison, une Virtualité Fictionnelle*. <http://www.mshm.fr/diffusions/rusca/rusca-langueslitteratures/Colloque-2007-Figure-et-figuration/Resumes-Abstracts/La-figurationde-la-comparaison>.
8. Robrieux, Jean-Jacques. 2004. *Les Figures de Style et de Rhétorique*. Paris: Dunod.
9. Smouchtchynska, Irina. 2010. *Stylistique des Figures: les Tropes*. Kiev: Logos.

Мартынюк Оксана. Языковые средства выражения сравнительных конструкций во французском художественном дискурсе (на материале романа Ясмينا Кадра «Чем день обязан ночи»). Исследуются основные виды сравнений, которые используются в художественном дискурсе. Характеризуются пути использования автором стилистического приема сравнения для характеристики внешности героев, действий,

процесів, явлень природи і тому подібне. Описані лексико-грамматическі моделі сравненія. С точки зрення семантики сравненія в художественном дискурсе можно разделить на следующие группы: виражаючі фізическі характеристики, інтелектуальні і емоціональні характеристики. Об'єктом сравненій могут выступать любые явления действительности. Чаше всего сравниваются люди, их внешность, характеры, способности с животными, растениями, предметами, явлениями природы. Виявлено, что в сравнительных конструкциях важны не сами компоненты, а те ассоциации, которые возникают в результате языкового сравнения. Раскрыты интерактивные возможности сравнения: воздействие на адресата текста, управления его коммуникативно-познавательной деятельностью в соответствии с замыслом автора. Доказано, что сравнения помогают раскрыть богатство ассоциативных оттенков художественной речи, поскольку являются механизмом вербализации психоэмоционального состояния героев.

Ключевые слова: троп, сравнения, ассоциация, характеристика, лексико-грамматические модели.

Martyniuk Oksana. Language Means of Expression of Comparative Constructions in the French literary discourse (on the material of the novel of Yasmin Khadr "What the Day Owes the Night"). The article examines the main types of comparisons that are used in the discourse. The ways of using by the author a stylistic device for comparing the characteristics of the characters appearance, actions, processes, phenomena of nature, and so on are characterized. The lexical and grammatical models of comparison are described. In terms of semantics comparative constructions in the discourse can be divided into the following groups: comparisons of expressing physical characteristics, intellectual and emotional characteristics. Any real phenomenon can serve the object of comparisons. Most often people, their appearance, character, ability are compared with animals, plants, objects, natural phenomena.

It was revealed also that in comparative constructions the components themselves are not so important, but those associations that arise as a result of linguistic comparison. The interactive features of comparison were analysed, namely the impact on the recipient of the text, the management of its communicative and cognitive activity in accordance with the intent of the author. It is proved that the comparison helps to reveal the wealth of associative nuances of artistic speech, as it is the mechanism of verbalization of mental and emotional state of the characters.

Key words: trope, comparisons, association, characterization, lexical and grammatical models.

УДК 811.111'373.423

Ірина Навроцька

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗМЕЖУВАННЯ ОМОНІМІЇ ТА ПОЛІСЕМІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ІМЕННИКІВ

Описано лексико-семантичний аспект розрізнення омонімії та полісемії, що передбачає відбір іменників і розподіл системи їхнього лексичного значення на лексико-семантичні одиниці, які належать до різних лексико-грамматических категорій: полісемії, лексико-семантичного варіювання, синкретизму, гетеросемії та омонімії. Остаточний статус іменникових лексико-семантичних одиниць потрібно визначати за допомогою вже існуючих критеріїв, серед яких найважливішими є етимологічний та формально-семантичний, а також критерій сумісності словотворних рядів на основі пойнтерів дефініцій і семантично-трансформаційний критерій. Пойнтери слугують показниками ознаки у словниковій статті, будучи мінімальними словами чи словосполученнями, які точно ідентифікують окреме значення іменника. Необхідною умовою збереження цілісності іменника є сумісність пойнтерів основної, номінативно-непохідної лексико-семантичної одиниці та похідних. Натомість неоднозначність тлумачення чи умовний характер значення іменника може свідчити про гетеросемію, а його унікальність чи випадковість – про омонімію.

Ключові слова: розмежування омонімії й полісемії, етимологічний критерій, формально-семантичний критерій, критерій ідентичності словотворних рядів, семантично-трансформаційний критерій, лексико-семантичні категорії, лексико-семантичні одиниці, гетеросемія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблемі розрізнення полісемії та омонімії як двох самостійних явищ у семасіології й лексикології відводиться особлива роль, передусім через її остаточну невирішеність і багатоаспектність. Через відсутність єдиного